

הצעת פתרון- בחינת הבגרות בהיסטוריה א'

הצעת הפתרון נכתבה על-ידי נדב תמיר

מורה להיסטוריה בבתי הספר של **קידום**

לאומיות וציונות

שאלה מספר 1 –

א. שני הגורמים לצמיחת התנועה הלאומיות היהודית שבאו לידי ביטוי בקטע הנם:

גורמים משותפים המופיעים בקטע:

רעיונות ההשכלה ותהליך החילון – תנועת ההשכלה הייתה תנועה של פילוסופים ואנשי רוח במאות ה-18-19 שראתה את מקומו של האדם וזכויותיו הטבעיות כבמרכז החיים. בנוסף, עודדה תנועת ההשכלה ברעיונותיה המופשטים את השימוש בהגיון ואף במדע להסבר תופעות טבע. בכך, עודדו רעיונות ההשכלה את תהליך החילון, אשר ביטא את היחלשותה של הכנסייה ומעורבותה בחיי היומיום באירופה הנוצרית. רעיונות ההשכלה עודדו את תושבי אירופה לממש את זכויותיהם וליצור סדר חברתי נאור יותר ואילו תהליך החילון גרם למשבר זהות קשה, אשר השיוך הלאומי היווה לו כפתרון. אולם, גורמים אלו אף השפיעו על התנועה הלאומית של היהודים, היא התנועה הציונית. ראשית, מרבית יהודי העולם חיו באירופה וכפועל יוצא מכך, הרי שהמשכילים היהודים הושפעו אף הם מרעיונותיה של תנועת ההשכלה, אשר עודדו את הלאומיות. בנוסף לכך, נוצר ביהדות תהליך של חילון, בעיקרו כתגובה למתן האמנציפציה בחלק ממדינות מערב אירופה ומתוך רצון עז של יהודים רבים להשתלב. אולם, חילון זה יצר משבר זהות ופחד ביהדות מפניו, כך שהלאומיות היוותה לו כפתרון.

גורם ייחודי במופיע בקטע – ניתן להציג את התגברות האנטישמיות במאה ה-19 (שמתבטאת בפוגרומים ותקנות כלכליות במזרח אירופה בכללותה ורוסיה בפרט, כמו גם מתבטאת באפליה ובהסתה בתקשורת במערב אירופה). גורם זה מופיע בקטע זה בציטוט: "סדרת הפוגרומים שזעזעה את יהודי רוסיה". יחד עם זאת, ניתן להציג גם את כישלון האמנציפציה כגורם ייחודי בקטע, המופיע בציטוט: "אירועים נוספים שהכשילו את הניסיון של השכבה היהודית המשכילה להשתלב בקרב החברה הכוללת.."

ב. שתי דרכי פעולה שנקטו התנועות הלאומיות במאה ה-19 לקידום מטרותיהן:

הפצת התודעה הלאומית להמונים (כדוגמת "איטליה הצעירה" ותוך שימוש בכנסים, הפגנות, סמלים ואף במערכת החינוך.

מאבק צבאי – כדוגמת מלחמותיו של ביסמארק כנגד אוסטריה וצרפת, בערן הוא הוביל לאיחודן של ממלכות גרמניה למדינה ריבונית אחת.

שאלה 2 -

א. ניתוח המפגש של הרצל עם הקיסר הגרמני: הרצל נפגש פעמיים עם קיסר גרמניה עקב היותו בן בריתו של הסולטן העות'מני, ששלט על א". הרצל מציע לקיסר רגיעה ברחובות גרמניה, במידה ויהודי גרמניה יוצאו ויפחתו הפרות הסדר על רקע אנטישמי. בנוסף לכך, הציע הרצל לגרמניה להשיג את השפעתה במזרח התיכון ע"י יהודי גרמניה שיביאו עימם לא" את התרבות הגרמנית. אולם, בסופו של דבר קיסר גרמניה מסרב לפנייתו של הרצל, משום שחשש לפגוע בקשריו עם הסולטן העות'מני.

ניתוח המפגש של הרצל עם הסולטן העות'מני: הרצל נפגש עם הסולטן העות'מני ומבקש ממנו צ'רטר על א". זאת, בתמורה לתשלום ישיר שיבוא מיהודים עשירים או תשלום באופן עקיף ע"י פיתוח אזור א" מבחינה כלכלית והכפלת כספי המיסים. הרצל מציע לעות'מנים לסייע בבעיה שמטרידה אותם ביותר, כיסוי חובותיהם הכבדים. אולם, המגעים נכשלים היות והסולטן מציע להרצל שטח אחר, משום שלטענתו, בא" נמצאים המקומות הקדושים לאיסלם. יחד עם זאת, הסיבה המעשית להתנגדותו של הסולטן הייתה חששו למרידות לאומיות במידה ויענה לבקשתה של התנועה הציונית.

ב. הנימוקים לתמיכתו של ריינס לתמיכתו בתוכנית אוגנדה הנם:

- "הסכמנו לאפריקה, מפני שעל ידה הננו מקווים להציל חלק הגון מעמנו .." – ריינס מציין כי אוגנדה נועדה בראש ובראשונה להוות מקלט עבור היהודים שנמצאים בסכנה, בראשם יהודי רוסיה, הסובלים מפוגרומים.

- "אפריקה תהיה לנו הפרוזדור וציון לטרקלין" – ריינס מציין כי אוגנדה הנה פתרון זמני, ללא ויתור על חלום א".

התוכנית עוררה את התנגדותם של הציונים מרוסיה, שכינו את עצמם בשל כך – "ציוני ציון". הללו טענו כי תוכנית אוגנדה סותרת את מטרתה המוסכמת של התנועה הציונית – היא ארץ ישראל, עליה הוחלט בקונגרס הציוני הראשון. בנוסף, טענו "ציוני ציון" כי כל פתרון זמני יהפוך לקבוע וחלום ארץ ישראל עלול להיגזז.

שאלה 3 –

א. פעילות הציונים לחיזוק מאפיין השפה הלאומית המלכדת את הלאום הייתה בראש ובראשונה פעילותו של אליעזר בן יהודה להחייאת השפה העברית. אליעזר בן יהודה ראה בהפיכת העברית משפת קודש לשפת הלאום המשותפת כצעד הכרחי למימוש הלאומיות היהודית. לפיכך, הוא כתב מילון, השתתף בוועד הלשון העברית, הוציא לאור עיתונים בעברית (כמו "הלבנון" ו-"הצבי") ותמך בהכנסת העברית למערכת החינוך. בנו, איתמר, נודע כילד "העברי" הראשון. אירוע משמעותי נוסף, אשר הטמיע את השפה העברית במערכת החינוך הנה: "הריב על השפות". זהו המאבק שהתנהל במוסד הטכניון, אשר הוקם ב-1913. המאבק התנהל ע"י המורים הזוטרים והסטודנטים, אשר תבעו כי הקורסים השונים ילמדו בשפה העברית ולא בשפתם של המרצים הבכירים (צרפתית וגרמנית). בתום המאבק, מתפטרת אגודת "עזרה", אשר ניהלה את הטכניון ונקבע כי חלק מהקורסים במוסד אקדמי הראשון בארץ ישראל, ילמדו בשפה העברית.

ב. מאפיינים נוספים המלכדים את הלאום הנם המאפיינים התרבותיים כגון: היסטוריה, טריטוריה, סמלים, דגל, מיתוסים ועוד. כל אלו מגבשים את הלאום ומסייעים בתחושת השייכות הלאומית המשותפת.

שאלה 4 –

א. במדינה לדוגמא: איטליה, בחרתי להציג את מצב המוצא למאבק הלאומי בתחומים הבאים:

- בתחום המדיני – איטליה מפוצלת למספר ממלכות ונסיכויות, כאשר צפון איטליה נשלטת ע"י אוסטריה ואילו שליטיה של דרום איטליה נמצאים בהשפעת צרפת.
- בתחום החברתי – כלכלי – בין צפונה לדרומה של איטליה התקיים פער כלכלי (הצפון מפותח יותר מבחינה כלכלית) ותרבותי משמעותי, אשר התבטא אף בשפות שונות. מטרת המאבק האיטלקי ע"פ התנועה הלאומית העממית "איטליה הצעירה" הייתה: איחוד איטליה ויצירת רפובליקה (שלטון שבו הציבור מעורב), שתבטא חברה צודקת.

ב. שני השינויים במפה המדינית של אירופה בסופה של המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 הן היווצרות מדינות לאום חדשות בשני תהליכים סותרים: איחוד ממלכות למדינת לאום אחת (כמו בגרמניה ואיטליה) ומנגד, התפרקות של אימפריות (כמו האימפריה העות'מנית) והקמתן של מדינות לאום בשטחן.

השינויים החברתיים בתקופה זו הנם מרובים וכוללים את עלייתו של מעמד הביניים והגברת השפעתם של ההמונים (כחלק מהשפעותיה של המהפכה התעשייתית), יצירת שפה לאומית ותודעה לאומית משותפת ועוד

ימי בית שני

שאלה 5 –

- א. עזרא עלה ליהודה מבבל, על מנת לשפר את המצב הרוחני הקשה ביהודה, עליו שמע עוד בהיותו בבבל. לפיכך, חתר עזרא להטמיע את הגישה הבדלנית (האוסרת לשאת נשים נוכריות) ולגבש את העם סביב התורה. ואכן, עזרא הצליח בגיבוש העם סביב התורה ע"י הפיכתה לנגישה יותר. זאת, ע"י שינוי הכתב לאשורי המרובע (המקובל) והקראת התורה בפומבי, תוך פתרון בעיות היומיום בעזרתה.
- ב. נחמיה היה מנהיג ביצועי, אשר שימש בתפקיד בכיר באימפריה הפרסית (שר המשקים). על כן, הוא מונה לפחה (שליט אזורי פרסי) של אזור יהודה וקיבל כוח צבאי על מנת לשמור על הסדר ולגבות מיסים. כמו כן, קיבל נחמיה סמכות שיפוטית לקבוע גזר דין מוות במקרים חמורים.

שניים מהישגיו של נחמיה הנם:

- שיקום חומות ירושלים וחיזוק אופייה היהודי – הפעולה הראשונה שמבצע נחמיה הייתה לסייר סביב חומות ירושלים, על מנת לאמוד את מצבן. לאור מצבה העגום של ירושלים, מחליט נחמיה לשקם את חומות העיר ואף הוא פועל לחיזוק אופייה היהודי. זאת, ע"י העברת אוכלוסייה יהודית מיישובים אחרים ביהודה ואיסור על כניסת סוחרים נוכרים לעיר בשבת.
- קיום האמנה הדתית – נחמיה מקיים טקס סמלי בו התחייבות מחודשת בין העם לאלוהיו. בטקס זה מתחייבים ראשי העם בפומבי לשמור על מצוות היהדות כגון: שמירת השבת, שמירת השמיטה, איסור לשאת נשים נוכריות ומתן מנחות לכהנים וללוויים (מצוות אלו הן בסיסיות יחסית ומעידות על המצב הרוחני הירוד שהיה בזמנו). בכך, הטמיע למעשה, נחמיה את הגישה הבדלנית האופיינית לשבי ציון, אל מול הגישה האוניברסלית, שהייתה שלטת הארץ ישראל.

שאלה 6 –

א. מלך חסות הנו צורת שלטון עקיף של הרומאים. זהו מלך מקומי הממונה מטעם הרומאים לשלוט באזור כיבוש רומאי. מערכת היחסים בין הרומאים למלך זה הנה של פטרון וקליינט. והרומאים שאבו מכך מספר יתרונות: בראש ובראשונה, מלך החסות מכיר את התרבות המקומית ולפיכך מצמצם את המרידות הפורצות באזורו. מעבר לכך, הרי שמלך חסות מקים צבא מהאוכלוסייה המקומית ובכך מגדיל למעשה את הצבא הרומאי. לבסוף, במידה ויבצעו הרומאים מהלך שיעורר את זעמה של האוכלוסייה, הרי שזעמה של האוכלוסייה יצא על מלך החסות ולא על הרומאים.

ב. מדיניות השלטון הישיר של רומא מתבססת על שלטון הנציבים. הנציבים היו שליטים רומאיים שמונו לנהל את הפרובינקייה (שטח הכיבוש) הרומי לפרק זמן מוגדר. נציבים אלו לא הכירו את התרבות המקומית וראו בתפקידם כקרח קפיצה בלבד. לפיכך, נודעו הנציבים ביהודה ביחסם האכזרי והנוקשה, אשר פגע ברגשות הדתיים של היהודים (כדוגמא לכך: בזיזת בית המקדש ע"י הנציב פונטיוס פילטוס לצורך מימון בנייתה של אמת מים באזור). מעבר לכך, נקטו הנציבים לפחות פעם אחת בתפקידם בצעד שנתפס ע"י היהודים כמשפיל. צעד זה היה "הקנזוס" – מפקד האוכלוסין, אשר סייע לרומאים לקבוע את כמות המיסים שניתן לגבות מאזור הכיבוש. לא מן הנמנע כי יחסם הנוקשה של הנציבים היה בין הגורמים בסופו של דבר, לפריצתו של המרד הגדול ברומאים בשנת 66 לספירה.

שאלה 7 –

א. חשיבותו של בית המקדש בתקופה זו הייתה: הדת התבססה על פולחן ורוכזה בעיקרה בבית המקדש. ריכוזיות זו אפשרה את השמירה על קיום מצוות הדת באופן הנדרש, תחת פיקוחם של הכהנים ובראשם הכהן הגדול. בנוסף, שימש בית המקדש כמקום מפגש מרכזי בתחום החברתי, אליו עלו לרגל בשלושת הרגלים, ואף כמרכז כלכלי חשוב. עוצמתו הכלכלית של בית המקדש הייתה טמונה בחדריו הפנימיים, בהם אוחסנו הכספים והתכשיטים שהובאו כמנחה ע"י עולי הרגל לכהנים אשר תפעלו את בית המקדש.

ב. חורבן בית המקדש השני גרם לתופעות קשות של אבלות ופרישה מהחיים הרגילים למדבר או אף עזיבה לנצרות. אולם, האור בקצה המנהרה בתקופה כה חשוכה ליהדות, נראה בדמותו של ריב"ז, אשר הקים את המרכז הרוחני ביבנה. ריב"ז וחכמי יבנה אשר המשיכו את דרכו, יצרו תקנות שהתאימו את החיים היהודיים לעידן שלאחר החורבן ואיפשרו את הישרדותה של היהדות. אחת מהתאמות אלו היו עידוד התפילה ההתייחסות, לצורך מימוש הדת בעידן שלאחר החורבן. בתי

הכנסת, היו קיימים כבר קודם לכן, במקומות מרוחקים אשר הגישה מהם לבית המקדש הייתה קשה. אוחם, ריב"ז מעודד את מעברה של הדת מדת פולחנית בעיקרה, שהתקיימה בבית המקדש ובתיווך של הכהנים, לדת המתבססת על תפילות ומתקיימת בבתי הכנסת.